

Самостійна робота 1 (2 год), 3М1, Т1

Тема: Соціологія як наука.

Мета: навчити студентів аналізувати та розрізняти поняття і категорії соціології, орієнтуватися в соціологічних процесах;

розвивати вміння творчо використовувати набуті знання;

виховувати повагу до загальнолюдських цінностей.

Міжпредметні зв'язки: історія України, світова історія, філософія, релігієзнавство.

Використана література:

1. "Соціологія" за ред.. В.Г. Городяненка. Київ "Академія" 2008р.
2. В.М. Піча. "Соціологія" Київ "Каравела" 2015р.
3. Лукашевич М.Й. "Соціологія". Підручник. Київ 2006.
4. Соціологія: навч. посіб. / за ред. В.І. Докаша – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012 р.

План

1. Політична соціологія М. Драгоманова.
2. Українська ідея М. Грушевського.
3. Ідея національної держави В. Липинського.
4. Новітні соціологічні теорії: «теорія обміну», «раціонального вибору».
5. Символічний інтеракціонізм: «теорія систем».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Під час підготовки самостійної роботи слід звернути увагу на запропоновану літературу та матеріал який поданий нижче.

1. Важливий вплив на становлення української соціологічної традиції має теоретична спадщина Григорія Сковороди (1722-1794). Він висуває теорію трьох світів (або «мірів»). Перший — великий «мір», що складається з безлічі світів; це всесвіт — макрокосмос, якому немає меж. Два інші — це частини великого, малі світи: малий світ (мікрокосм, «мірок») і символічний світ Біблії. Кожний такий світ має дві натури: зовнішню — матеріальну й внутрішню - духовну.

Власне початком самостійних соціологічних праць слід вважати дослідження женецького гуртка українських вчених 80-х рр. XIX ст. До нього належали, передусім, М. Драгоманов (якого багато дослідників називають піонером української соціології), С. Подолинський (представник механістичної теорії в соціології) та Ф. Вовк. Вони друкують свої праці у часописі «Громада» (5 томів за 1878-1882 рр.) та інших виданнях. М. Драгоманов (1841-1895) розглядав соціологію як науку про суспільство, закликаючи українських дослідників використовувати ідеї та принципи західної соціологічної думки. Він активно відстоює ідею прогресу, який у суспільних відносинах проявляється скасуванням неволі, панщини, здобуттям рівних конституційних прав; прогрес особи розглядається ним у тісному зв'язку з поступом людства в цілому.

Отже, у тогочасній українській соціології домінує позитивізм, під впливом якого соціологічна теорія натуралізується, набуваючи форм еволюціонізму, органіцизму, соціал-дарвінізму тощо. У цей же період зароджується і поширюється у світі, не минаючи Україну, марксистська соціологія. Саме під впливом цих напрямків і течій перебувають вчені, які започатковують соціологічні студії в Україні. Характерною ознакою їх діяльності є активна пропаганда положень, вироблених західною соціологічною думкою.

Учені цього часу не стільки продукували власні нові ідеї, скільки засвоювали й поширювали уже вироблені. Таку позицію можна зрозуміти, якщо взяти до уваги те, що соціологія була наукою новою і до того ж запозиченою з Заходу; тому на перших порах діяльність українських соціологів переважно скеровується на розробку й поглиблення ідей О.Канта, Г.Спенсера, К.Маркса та інших західних соціологів класичного періоду.

Помітний внесок у розвиток соціології в Україні мають праці таких українських філософів, як П.Юркевич, В.Лесевич, К.Ганкевич, І.Федорович, О.Стронін.

2.Найпосплідовніше поглиблює свої історичні дослідження соціологічними студіями і вперше в українській історіографії застосовує історико-соціологічний метод М.Грушевський (1866-1934). Здобувши європейське визнання за теоретичне обґрунтування власної схеми історії України як самостійного процесу розвитку українського народу, він 1903 р. був запрошений до Парижа прочитати курс лекцій з цієї проблематики. Під час перебування за кордоном Грушевський отримує змогу ознайомитися з сучасними йому ідеями соціологів Е.Дюркгейма та М.Вебера, які суттєво вплинули на його наукову позицію. Саме відтоді він стає не просто істориком, але істориком-соціологом.

Чимало нових думок для розвитку української соціології дають представники теоретичної економіки. М.Зібер (1844-1888) досліджує, поміж іншим, форми первісного господарства і вказує на вплив економічного фактора у розвитку суспільного життя, а також на аналогії наших братств і парубоцьких громад з поколінними організаціями інших народів.

Нарешті, економіст М.Туган-Барановський (1865-1919) переходить від марксизму до етичного розуміння суспільних проблем і обґрунтовує світогляд етичного соціалізму, реалізованого, зокрема, у формах господарської кооперації. На його думку, історичний поступ полягає в одухотворенні людини, у переміщенні центру ваги людського життя зі сфери виробництва у сферу вищих духовних потреб; звідси значення господарського життя буде поступово зменшуватись. Такі погляди українського вченого, висловлені кілька десятиріч тому, перегукуються з сучасними теоріями постіндустріального суспільства в західній соціології.

3.Після 1917 року розвиток вітчизняної соціології не припинявся, хоча і не був однозначним. Перші роки більшовицького режиму в Україні співпали з прискоренням інституціоналізації соціології, тобто її правовим і організаційним утвердженням як самостійної науки. У 20-х рр. наукова і науково-видавнича праця майже повністю зосереджується у Всеукраїнській академії наук (далі — ВУАН). З трьох її відділів саме соціально-економічний мав спеціальну

кафедру соціології — першу в Україні, — яку очолює Б.Кістяківський (1918-1920). На жаль, його праці з доби відродження української державності не знайдено. Після його смерті кафедру очолює марксист С.Семківський, але помітних результатів роботи ця кафедра не мала. У 1923-1930 рр. видрукувані «Записки соціально-економічного відділу», окремі дописи яких порушують проблеми соціології (М.Тутан-Барановського, С.Дністрянського, О.Гілярова та ін.).

Одною з причин повернення М.Грушевського в Україну стає прагнення перевести Український соціологічний інститут (далі УСІ), заснований ним у Відні, на батьківщину і бажання досліджувати історію свого народу в його власному середовищі. Одразу ж після повернення до Києва (24 березня 1924 р.) М.Грушевський виголошує доповідь «Український соціологічний інститут і дослідна кафедра історії культури загальної й української» перед спільними зборами ВУАН. В ній він ознайомлює присутніх з планами щодо УСІ, зокрема проектом створення п'яти кафедр та постійно діючого семінару. Однак Інститут марксизму не підтримав цей проект, можливо тому, що М.Грушевський намагається зберегти «свободу наукової мислі і праці, не зв'язану якоюсь партійною програмою», створити інституцію, яка віддячує урядові і суспільству за матеріальне утримання педагогічною працею і дослідженнями, «але не знає сторонніх втручань в свою роботу і організацію».

4. Ситуація змінюється починаючи з середини 80-х рр., із настанням ери гласності й перебудови. Поволі зазнає змін ставлення до соціології, зростає усвідомлення її суспільної значущості і користі. Настає навіть певна мода на цю науку, коли без соціологічних опитувань та експертиз важко було собі уявити газетні та журнальні публікації, передачі радіо і програми телебачення, особливо на політичні теми.

Розвал СРСР і створення на його руїнах низки незалежних держав, здобуття Україною незалежності знаменують початок якісно нового етапу у поступі соціології як науки. Вона усамостійнюється, здобуває статус окремої соціальної науки, в університетах відкриваються факультети та відділення підготовки професійних соціологів, починає функціонувати аспірантура для спеціальності соціологія, утворюються спеціалізовані ради із захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня кандидата і доктора соціологічних наук, а також Українська соціологічна асоціація. Зростає кількість праць і наукових публікацій з соціології, виходить часопис «Філософська і соціологічна думка». Розвиток соціології стає нагальною потребою національного відродження України і, навпаки, процеси відродження і державотворення вимагають своєрідного соціологічного супроводу. Яскравим виявом цих тенденцій стає створення у 1990 р. Інституту соціології в системі Національної Академії наук України.

4. Теорія соціального обміну. Її автор Дж. Хоманс розглядав соціальну взаємодію як складну систему обмінів, зумовлених засобами врівноваження винагород і затрат. Стверджуючи, що суб'єкти взаємодіють на підставі свого колишнього досвіду, виділяє чотири принципи взаємодії: 1) чим вище винагороджується певний тип поведінки, тим частіше він повторюватиметься; 2) якщо винагорода залежить від якихось умов, людина

намагається відтворити їх; 3) якщо винагорода велика, людина здатна витратити більше зусиль для її отримання; 4) коли потреби людини близькі до насичення, вона докладатиме менше зусиль для їх задоволення. За цими критеріями, на думку Хоманса, можна аналізувати навіть складні види взаємодії: відносини влади, переговорний процес, лідерство тощо.

Найповніше відображення в американській соціології. Один із засновників чиказької школи соціальної екології Р. Парк обґрунтував чотири основні види соціальної взаємодії: змагання, пристосування, соціальний конфлікт та асиміляцію. Суспільство, стверджував він, є найважливішим елементом соціальної взаємодії, що сприяє руйнуванню або зміцненню соціальних зв'язків.

5. Теорія символічного інтеракціонізму

Сформулював її американський філософ і соціолог Джордж Мід (1863—1931), який заперечував, що поведінка людей — це пасивна реакція на винагороду чи покарання. Розглядаючи вчинки людини як соціальну поведінку, засновану на комунікації, в якій вона реагує не тільки на дії, але й на наміри інших людей.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте спільні та відмінні риси об'єкта та предмета соціології як науки.

2. Аргументуйте твердження про соціологію як одну з провідних соціально – гуманітарних дисциплін.

3. Які особливості категорії "соціальне" в соціології?

4. Охарактеризуйте теорії виникнення суспільств, їх слабкі та сильні сторони.

5. Які основні риси античної історіографії соціології?

6. У чому заслуга найбільш відомих представників цієї епохи в розвитку соціального знання та розуміння суспільства й людини ?

7. Які найбільш впливові напрями соціологічної теорії ХХ ст.?

8. Які основні завдання та проблеми сучасної української соціології ?